

* төтенше жағдайларда (Отанды әскери қорғауды қоса алғанда) халықты қорғау саласындағы мемлекеттік ұйымдардың міндеттерімен, құрылымдарымен және қызметімен танысады);

* азаматтық жауапкершілік шарасын, жаһандық және ұлттық деңгейлерде қауіпсіздікті қамтамасыз етуге жеке қатысу қажеттілігін және қоғамдық ұйымдардың рөлін түсінуді меңгереді.

Бұл бағыттағы білім беру іс - әрекетінің түпкілікті нәтижесі - тұлғалардың портретіндегі салауатты өмір салтының құндылығы мен қажеттілігін терең түсіну; күнделікті өмірде және өндірісте қауіпсіз мінез-құлық; физикалық жетілуге ұмтылу, сондай-ақ өзін-өзі шешім қабылдауға қабілетті толыққанды тұлға ретінде тану және олар үшін жауапкершілік алу сияқты белгілерді өзіне және басқа адамдарға көрсете алады.

Сондықтан бұл жерде жұмыс нысандары мен әдістерін жетілдіруге, оқушылардың бойында тиісті практикалық дағдыларды қалыптастыруға міндетті бағдарлана отырып, олардың оқыту сапасы мен білімін арттыруға бағыт алған жөн.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Белов С.В. тіршілік қауіпсіздігі ғылым ретінде// "тіршілік қауіпсіздігі", 2003, № 2., 11-18 Б.
2. Власова Л.М. өмір қауіпсіздігі. Қауіпсіздік проблемаларының заманауи кешені. М., Ғылым, 2004.
3. Білім беру процесінің мазмұны мен ұйымдастырылуын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар./ Под ред. Т. В. Расташанской. Томск: 2009, 116 б.
4. Останко Л. П., Ресей білімін модернизациялау жағдайында өмір сүруді оқытудың өзекті мәселелері және әскери-патриоттық тәрбиені оңтайландыру, 2009. Линченко с. Н., Грушко г. в., Горина и. И. білім беру реформаларын жүзеге асыру аясында өмір қауіпсіздігін оқытудың заманауи мәселелері // іргелі зерттеулер. – 2007. – № 9. – Б.106-108.
5. Приходько а. Н., Денсаулық педагогикасы – педагогикалық ғылым мен практиканың жаңа деңгейі, 2009.
6. URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=3664>

ӘОЖ 376

<https://doi.org/10.53355/b2863-5428-5635-f>

ДИЗАРТРИЯЛЫҚ БҰЗЫЛУЛАРЫ БАР БАЛАЛАРДАҒЫ ПРОСОДИКАЛЫҚ БҰЗЫЛУЛАРДЫ ТҮЗЕТУДЕ ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Саятова А., 4 курс студенті

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: federal000001@gmail.com

Мақалада дизартрияның қысқаша сипаттамасы берілген, ол осы сөйлеу бұзылысындағы просодиканың дамуына тән ерекшеліктерді ашады; дизартрия кездесетін балалардағы просодикалық бұзылуларды жеңудің заманауи логопедиялық технологияларына шолу жасалады.

Тірек сөздер: дизартрия, дизартриялық бұзылулар, білім беру (коррекциялық) технологиялары.

В статье дается краткая характеристика дизартрии, которая раскрывает особенности, характерные для развития просодики при данном речевом расстройстве; дается обзор современных логопедических технологий преодоления просодических расстройств у детей с дизартрией.

Ключевые слова: дизартрия, дизартрические расстройства, образовательные (коррекционные) технологии

The article gives a brief description of dysarthria, which reveals the features characteristic of the development of prosody in this speech disorder; an overview of modern speech therapy technologies for overcoming prosodic disorders in children with dysarthria is given.

Key words: dysarthria, dysarthric disorders, educational (correctional) technologies

Дизартриядағы сөйлеу бұзылыстарын түзету мәселелерінде ғылыми-әдістемелік базаны қалыптастыру сөйлеу терапиясы ғылымы мен онымен байланысты пәндердің көптеген онжылдықтарында жүреді.

Дизартрия сөйлеу аппаратының жеткіліксіз иннервациясымен, оның айтылу жағына әсер ететін сөйлеу бұзылысы деп түсініледі. Дизартрияның неврологиялық мәртебесі бар екендігі анықталды, алайда дизартриядағы балалардағы клиникалық формалардың бөлінуі шартты болып табылады (Белякова Л.И., Волоскова Н.Н.) [1]. Сыртқы жағынан, балалардағы дизартриялық сөйлеу бұзылыстары параличтің айқын белгілерінсіз пайда болуы мүмкін, психомоторлық функциялар қалыпты түрде немесе біршама кідіріспен дамиды. Ақаудың құрылымы дыбыстың айтылуы мен просодиканың бұзылуымен сипатталады.

Просодика, экспрессивті сөйлеудің ең айқын компоненті ретінде, жалпы алғанда, буындық, ауызша, синтагмалдық, фразалық деңгейлерде жүзеге асырылатын "фонетикалық құралдар жүйесі" болып табылады [3]. Дизартриядағы сөйлеудің просодикалық жағы дауыс беру, тыныс алу, сөйлеу қарқыны, интонациялық сипаттамалардың бұзылуымен көрінеді.

Қазіргі логопедия ғылымында бұзылыстың белгілерін ескере отырып, дизартриядағы сөйлеудің просодикалық жағын түзетудің әртүрлі авторлық технологиялары ұсынылған. Біздің ойымызша, дизартриядағы просодикалық бұзылуларды түзету және (немесе) жою үшін жұмыс жүйесін жетілдіруді қарастыру қажет. Авторлар ұсынған технологиялар просодиканың бір компонентін түзетуге бағытталған (Мохотаева М.В., Филатова Ю.О., Гончарова Н. Н., Прокопенко Е. В.) немесе сөйлеудің барлық просодикалық құрамдас бөлігі (Караулова Е. В., Щербак С. Г.).

Мохотаева М. В. дизартрия құрылымындағы дауыстың бұзылу мәселелерін зерттеді, оның балалық шақта клиникалық формасы (церебральды сал ауруы) пайда болған кезде автор бұзылу механизмін ескере отырып, дифференциалды логопедиялық әсер ету әдісін ұсынды (дауыстың бұзылуын дифференциалды түзету жүйесі). Мохотаева М.В. тыныс алу, артикуляциялық, есту, дауыс бұзылыстарын жеңуге, сөйлеу бұзылыстарын түзетуге көмектесетін биологиялық кері байланысты, музыкатерапияны түзету әсерінде қолдануды ұсынады [4].

Ю. О. Филатова, Гончарова, Н. Н., Е. В. Прокопенконың жұмысында дизартриядағы мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеудің ырғақты ұйымдастырылуын түзету үшін логопедиялық технологияларды енгізу мәселесі қарастырылған. Сөйлеу ырғағы – тыныс алу, дауыс және артикуляцияның үйлесімді жұмысының нәтижесі. Авторлар моторикалық оқыту технологиясын оның кезеңдеріне сәйкес жүзеге асыру процесінде сөйлеудің ырғақты компонентінің сапасын жақсартуды көрсетті: мотор ырғағы, музыкалық ырғақ, сөйлеу ырғағы, буын, ауызша және синтагмалық ырғақтардың дамуы. Олардың пікірінше, ата-аналарды логоритмикалық сабақтарға тарту түзету жұмыстарының тиімділігін арттырады [5].

Щербак С. Г. балалардың ауызша монологиялық сөйлеуін қалыптастырудың жалпы контекстінде просодиканы дамыту мәселелерін қарастырды

Дизартриялық бұзылулар (МДР). Просодия тілдік құралдарды жүзеге асырудың 3 компоненті тұрғысынан ұсынылған: лингвистикалық, лингвистикалық-танымдық, коммуникативті-танымдық. Автордың дәстүрлі әдістемеге енгізген интонациясын, кідірісін, қарқынын ынталандыратын дискурсивті тәжірибелер сөйлеудің лингвистикалық компонентін (артикуляциялық қарқын, дауыстық функциялар); коммуникативті-танымдық (интонациялық құралдарды, логикалық стрессті, сөйлеу контурының әуенін қолдану) дамытуда жоғары нәтижелер көрсетті. Автор алған нәтижелер минималды дизартриялық бұзылулары бар балалардың монологиялық мәлімдемелерін құрудың ақылдылығын, озбырлығын көрсетеді [6].

Қазіргі заманғы логопедиялық технологиялардың бірі – фонологоритмика-фонетикалық ырғақтың (есту қабілеті бұзылған адамдар үшін) және логоритмиканың (дизартриялық бұзылулары бар және олардың бастапқы құрылымдарында басқа клиникалық нысандары бар адамдар үшін) бірігуін құрайды. Е. В. Караулова бұлшықет тонусын, қозғалыс ырғағы мен икемділігін қалыпқа келтіру үшін фонологоритмиканың практикалық аспектілерін барынша мүмкін деңгейде қолдану тиімділігін, күш, биіктік бойынша дауыс сипаттамаларын меңгеруді, берілген сөйлеу жағдайына байланысты дауыс тембрін меңгеруді дәлелдейді [2].

Біз қарастырған логопедиялық технологиялар жаңа технологияларды қолдана отырып, классикалық (дәстүрлі) әдістерді өңдеуге негізделген. Барлық авторлық әдістемелер жалпы дидактикалық және оқытудың арнайы қағидаттарын сақтай отырып әзірленген. Олар түзету әсерінің кезеңділігін бақылайды: негізгі дағдылардан бастап автоматтандырылған дағдыларға дейін, оларды тәуелсіз байланыс процесіне қосады.

Логоритмикалық және фонологоритмиялық технологиялар бір уақытта мотор мен сөйлеу функцияларын, олардың үйлесімді жұмысын, бір ырғаққа бағынуды дамытуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде сөйлеудің просодикалық жағына оң әсер етеді.

Жыл сайын дизартриясы бар балалардың саны артып келеді, ақау құрылымы күрделене түседі және әрдайым логопед просодикалық бұзылуларды түзетудің ең тиімді әдістерін табу проблемасына тап болады. Дизартриядағы просодикалық бұзылуларды түзетудің заманауи технологияларын білу, түзету әсерінің тиімділігін едәуір арттырады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Белякова Л. И., Волоскова Н. Н. Логопедия. Дизартрия. - М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2009.
2. Караулова, Е. В. Коррекционная фонологоритмика [Текст] : учебно-методическое пособие / Е. В. Караулова; Урал. гос. пед. ун-т. - Екатеринбург: [б. и.], 2018. - 111 с.
3. Лингвистический энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия. Гл. ред. В. Н. Ярцева. 1990.
4. Мохотаева М. В. Логопедическая работа по коррекции нарушений голоса у детей с церебральным параличом / Автореферат, Санкт - Петербург, 2011 / <file:///C:/Users/1/Downloads/autoref-logopedicheskaya-rabota-po-korreksii-narushenii-golosa-u-detei-s-tserebralnym-paralichom.pdf>
5. Филатова Ю. О., Гончарова Н. Н., Прокопенко Е. В. Логоритмика: Технология развития моторного и речевого ритмов у детей с нарушениями речи: Учебно-методическое пособие / под редакцией Л.И. Беляковой. - М.: Национальный книжный центр, 2017. - 208 с. (Логопедические технологии.) /https://filaretova-ppds16.edumsko.ru/uploads/31100/31044/section/897433/logoritmika_pdf_a5.pdf
6. Щербак С. Г. Формирование устной монологической речи детей с минимальными дизартрическими расстройствами / Автореферат, Москва, 2011/<https://www.dissercat.com/content/formirovanie-ustnoi-monologicheskoi-rechi-detei-s-minimalnymi-dizartricheskimi-rasstroistvam/read>